

A délvidéki elcsatolt magyarság néprajzi-települési viszonyai

Az 1920. június 4-én aláíratott trianoni békediktátum a történelmi Magyarország testéből öt területrészt szakított le és csatolt át az újonnan megalakult utódállamhoz, Jugoszláviához. Ezek a vidékek keletről nyugatra haladva Magyarország déli részén a következők:

1. A Duna, Tisza és Maros folyók által határolt terület, részben Torontál vármegye, továbbá a Temes, illetve Krassó-Szörény vármegyéből kihalított rész. Ezt a területet a XVIII. század elejétől Bánságnak is nevezik.

2. A Duna és a Tisza közén Bács-Bodrog vármegye.

3. A Duna és a Dráva között Baranya vármegye délkeleti része, amelyet Dráva-szögnek, vagy Baranya-háromszögnek is neveznek.

4. A Dráva és a Mura szögében az ún. Muraköz, amelyet Zala vármegye déli részéből szakítottak le.

5. A Mura-vidék, a Mura folyótól északra, amelyet Vend-vidéknek is neveznek. Ennek a területnek a keleti felét Zala, a nyugati részét Vas vármegye déli vidékéről hasították le.

„A szabadkai vasúti csomópont volt – nyilvánvalóan – az a meghatározó tényező, amelyre a trianoni határ bácskai szakaszát ’telepítették’; más szóval, Szabadka miatt kellett a határt ennyire északra felhozni. Itt ágazott el a belgrádi fővonalból a Bosznia-Hercegovinába vezető Szabadka-Zombor-Gombos-Vinkovci-Brod normál nyomközű vonal és a Szávát keresztezve, Brodtól keskeny nyomközű katonai vasút vitt tovább Szarajevóba, Mostarba, majd az Adriához... kb. 300 000 volt a Szabadka környéki ’vasút szabta’ határszakasz által elszakított magyarság létszáma, a Zombor-Bajmok-Szabadka-Horgos vonaltól délre, kb. 100 km hosszúságban fut itt a vasút a határral párhuzamosan, túlnyomórészt magyar nyelvterületen.”¹ A magyar nyelvhatár gyakorlatilag a Bácskát keresztül kettészelő Ferenc-csatornáig terjedt, azon túl többnyire kisebb-nagyobb szigetekben élt a magyarság. A magyar-jugoszláv határral kapcsolatban azonban fontos leszögezni, hogy annak nyugati fele egybeesik a történelmi Magyarország, vagyis a lényegi Magyarország határával. Az 1867-es osztrák-magyar, majd az 1868-as horvát-magyar kiegyezés után Magyarország határa a Dráva és a Duna lett, a

¹Palotás Zoltán: A trianoni határok. Bp. Interedition K. 44–45. l.

horvátországi Varasd városától a Krassó-Szörény megyei Orsováig, azon túl társorszá-
gunk, Horvát-Szlavónország fektűt. „A Dráva-határ nem halad mindenhol a folyó
közepén (ún. 'sodorvonalán'), hanem a nyugati szakaszon a Drávától északra egy
kisebb hídfőt alkot. Ez az ún. Répás-kerület, Gola és két kisebb falu, sokáig vitatéma
volt a két megye, Somogy és Körös, majd Magyar- és Horvátország között. A trianoni
békeszerződés csak annyiban módosította ezt a határt, hogy a gyékényes-barcsi vasút-
vonalat (és Gola vasútállomását) Magyarországnak ítélte – azelőtt a vonal egy kis része
Golánál Horvátországhoz tartozott.”²

A trianoni békeszerződéssel – természetesen Horvát-Szlavónországon kívül – össze-
sen 20 551 négyzetkilométer magyar területet csatoltak az újonnan alakult délszláv
államhoz.

Ezt sem történelmi, sem etnikai, sem geográfiai, sem gazdasági szempontok nem
igazolták: a tényezők kritikus elemzése nem adott alapot a szerb területi törekvésekhez.
Egyébként a békekonzferencián a délszláv delegáció tartózkodott is attól, hogy e ténye-
zőkkel támasszák alá területi követeléseiket. A hangsúlyt elsősorban az új állam straté-
giai igényeire helyezték, hangsúlyozva, hogy a magyar területek elcsatolása Belgrád
katonai védelmét biztosítja. Cáfolhatatlan tény, hogy a kérdéses területen a szerbek
száma a magyarság lélekszáma alatt volt. Ugyanakkor a Szerbiához kényszerített ma-
gyar vidékeket Szerbiától a Duna széles folyása választja el, észak felé viszont termé-
zetes és folytatólagos egységet alkot e térség a magyar Alfölddel. Emiatt ennek a
területnek gazdasági és társadalmi élete természetesen észak felé gravitál. „A béke-
konzferencia önkényes döntése alapján hatalomra jutott szerb elem, hatalmának biztosítá-
sára, mindenekelőtt meg kellett volna hogy változtassa a magyar területek természetes
földrajzi egységét, hogy azoknak gazdasági, társadalmi és szellemi gravitációs központ-
ját Budapestről Belgrádba helyezhesse át. A földrajzi tényeket emberi erővel megvál-
toztatni nem lehet; megpróbálták tehát, hogy a természeti adottságok által ezer éven
keresztül megteremtett gazdasági, társadalmi és szellemi állapotokat erőszakkal felbo-
rítsák és az itteni élettényezők magyar alapja helyett szerb alapot teremtsenek. Ennek a
célnek a megvalósítására használták fel a szerbek állami életük energiájának legna-
gyobb részét, amit mindenekelőtt a magyar kisebbségi elem elnemzetietlenítésére fordít-
tottak. Törekvésük sikerét azonban megakadályozta a természetes fejlődés és a magyar-
ság ellenállóereje, amely minden elnyomatás és erőszak ellenére is megőrizte ezeknek a
területeknek a magyar jellegét.”³

A Magyarországtól elcsatolt terület beolvasztását célozta az is, hogy a Bánát, a
Bácska és Dél-Baranya, vagyis a Drávaszög vidékét a szerb hatalom Vojvodinának
nevezte el, fölelevenítve a bécsi udvartól kapott, 1849 és 1860 között fennállt külön
territoriális egység, a szerb vajdaság nevét. Így akarták a vidék történelmi magyar
neveit eltüntetni. A vajdaságot mint területi fogalmat, a szerb hatalom 1920 után vezette
be a közigazgatásba, s ekkor kezd tájfogalomként meghonosodni az itt élő magyarság

²U. o. 45. l.

³A délvideki magyarság élete az elszakítás alatt. Bp, 1941. Pogány Béla kiad. 4–5. l.

nyelvében is. A Tiszától keletre fekvő, a délszláv államnak juttatott bánági részeket pedig szintén ezidőtől kezdik Bánátként emlegetni.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság államalakulásának évében, 1918-ban a területigénylést durva statisztikai hamisításokkal igyekeztek igazolni, ezért zárt szerbhorvát etnikai területnek tüntették fel a Bánátot, a Bácskát és Baranya déli részét, holott ekkor ezen a területen „...a szerbek csak 28%-át, a következetesen horvátoknak mondott, de akkor többségükben magyar érzelmű bunyevácokkal együtt pedig 455 000, és nem 800 000 lélekszámmal csupán *egyharmadát tették az összlakosságnak*. Erőszakos magyarosítást emlegettek ott, ahol a szerbség a legideálisabb egyházi és iskolai önkormányzatot, a helyi közigazgatásban pedig a fenntartott helyek kiváltságát élvezte. A nemzetiségi elv alapján támasztott területi követelések hatályosítására...a népesség etnikai megoszlására vonatkozó adatok meghamisítását már odáig vitték, hogy *a magyarság arányszámát az összlakosságnak csupán egyharmadára tették az 1910. évi népszámlálás 54,5%-a helyett.*”⁴ A Szerbiához csatolt terület népessége az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint 1 545 662 fő volt, amelyből 471 601-en magyarnak vallották magukat. Ehhez még hozzá kell számolnunk az ekkor Horvát-Szlovónországban összeírt 105 948 főnyi magyart, így a Jugoszláviának rendelt területen 1910-ben 577 549 magyar élt.⁵ Ugyanekkor a Bánátban, a Bácskában és Dél-Baranyában a kerekén 471 ezer magyar mellett kerekítve 303 ezer németet, 76 ezer románt, 91 ezer horvátot, 46 ezer szlovákot, csaknem 11 ezer ruszint, 145 ezer egyéb nemzetiségű lakost, és mindössze 382 ezer államalkotó, uralkodó nemzetté váló szerbet számláltak össze. Az új hatalom a szerbeken kívül délszlávnak tekintette a statisztikákban nemcsak az itt élő horvátokat, hanem a szlovákokat és a ruszinokat is. E módszerrel kerekén 530 ezernyi délszlávot mutatott ki a statisztikákban, amelyet különféle indokokkal célzatosan 800 ezerre emeltek. A területen élő szintén kerekén egymillió főre tehető nem szláv más nemzetiségűek – magyar, német, román és egyéb – számát pedig elhallgatták. Meg kellett indokolni az új államnak, a SHS Királyságnak a létrejöttét – ebbe Szerbia mindössze 90 251 négyzetkilométerrel lépett be –, amely 247 916 négyzetkilométerrel nagyobb volt, mint a trianoni (jelenlegi) Magyarország és a szintén azidőben alakult Csehszlovákia területe együttvéve. A két világháború közötti időben „a hivatalos statisztikai adatokat Jugoszláviában elzárták a magyarság elől, vagy a rosszabbik esetben úgy állították össze és hozták nyilvánosságra, ahogy az a belgrádi követelményeknek megfelelt.”⁶ Ugyanis a belgrádi centralizmus és a hivatalos statisztika mindent elkövetett annak érdekében, hogy Jugoszláviát olyan államként tüntesse fel, amelyben az államnyelvet beszélő réteg a legszámottevőbb, és elhithessék a világgal, hogy *Jugoszlávia nemzetileg egységes állam*. Az unos-untalan hangoztatott adatok szerint *az ország lakosságának 83%-a 'jugoszláv' volt*. „A 'jugoszláv' megjelöléssel... különböző népeket akartak elrejtteni, de főleg a horvátokat és a többi szlávokat, és ezzel akarták letagadni

⁴ A visszatért Délvidék. Szerk. Csuka Zoltán. Bp. 1941. Halász Irodalmi és Könyvkiadóváll. 324. l.

⁵ A jugoszláviai magyarság helyzete. Bp. 1941. Pogány Béla kiad. 3–4. l.

⁶ A visszatért Délvidék i. m. 346–347. l.

azt a tényt, hogy *a szerbek az államban tulajdonképpen kisebbséget jelentettek*. Jugoszlávia azonban csaknem példátlanul tarka nemzetiségi állam volt, amit semmiféle elferdített statisztikai adatokkal nem lehetett palástolni. A jugoszláv gyűjtőnév tehát négyféle nemzetiséget rejtgetett: szerbeket, horvátokat, szlovéneket és macedónokat, sőt ötödik szláv nemzetnek tekinthetők, bizonyos értelmezés szerint, a boszniai muzulmánok. A nem szerb népcsoportok ugyanolyan erősek, mint a szerbek... *A szerbek tehát... az államban kisebbségben voltak* és csupán relatív többséget tudtak kimutatni.”⁷

Az SHS-állam az első világháborút lezáró békeszerződésekben kapott területein 1921 február első napjaiban tartott népszámlálást a január 31-i állapot szerint. Az összlakosságból csak egyharmadnyi rész jutott a déli és északi Szerbiára, ami azt mutatta, hogy az újonnan szerzett területek nyomasztó súllyal nehezedtek Ó-Szerbiára. Az államnak nevet adó három nép közül a hivatalos statisztika csak kettőt, a szerbet és horvátot foglalta közös rovatba, a harmadikat, a szlovént már külön mutatta ki. Ha a szerbeket és a horvátokat vallási hovatartozás szerint különválasztjuk ortodoxra, illetve katolikusra, kitűnik, hogy az új államban egyetlen nemzetnek sem volt abszolút többsége. A három népen kívül a többi szláv etnikumot a népszámlálás egy rovatba foglalta össze, de Macedóniában a statisztika egyszerűen eltüntette a nagyszámú bolgár nemzetiséget: szerbként könyvelte el. Az 1921. évi népszámlálás adataiból több szempontból is nehéz kihámozni a délvidéki magyarság lélekszámát, ugyanis ekkor még nagyobb terület volt szerb megszállás alatt, mint amennyi ténylegesen az új államalakulathoz került a trianoni békeszerződés hatálybalépése, illetve a határok pontos kitűzése után. Mint előző fejezetünkben elmondtuk, elsősorban Pécs és Baranya, de Somogy stb. vármegye egy része, összesen mintegy 5677 négyzetkilométernyi terület 1921 augusztusáig szerb megszállás alatt volt. eltérés mutatkozott Szabadka város határánál is, melynek kis része – Tompa, Kelebia, Felsőcsikéria – Magyarországé maradt, adatait viszont az 1921. évi népszámlálás idején Szabadkánál mutatták ki. A másik pontosításra szoruló adat a Csongrád vármegyei Horgos község, amelyet a népszámlálás a zentai járáshoz csatolt. Horgosnak 1910-ben csupán 8037 lakosa volt, 1921-ben viszont már 18 ezer. Ennek oka, hogy Szeged város megszállás alatti volt alsótanyáit (Újszeged) is Horgoshoz számították. Csak ez az utóbbi 1910-i népszámlálás adatai szerint legalább 10 275 fős szaporulatot jelentett.

Már említettük, hogy az 1910. évi népszámlálás 577 549 magyart talált a később Jugoszláviához csatolt területeken. Az 1921. évi jugoszláv összeírás 467 658 magyart mutatott ki. A csökkenés – a két népszámlálás között – 109 891 fő. A fogyatkozás egy része abból ered, hogy az újonnan megalakult délszláv államból 1918 és 1921 között – a menekültügyi hivatal 1924. évi kimutatása szerint – 39 272 magyart utasítottak ki, de ha a gyarapodást és a háborús hadiveszteséget nem számítjuk, akkor is félmilliónál több magyart kellett volna találnia az első jugoszláv népszámlálásnak. „A Bácskában, a Bánátban és Baranyában ekkor 376 107 magyart írtak össze, a Muraközben 1904, a

⁷A visszatért Délvidék. i. m. 347. l.

Muravidéken 14 065 főt. Ehhez még hozzá kell vennünk a Horvát-Szlavónországban számbavett 70 024, valamint a Jugoszlávia más részein összeírt 5558 magyart, így 1921-ben Jugoszlávia egész területén a magyarok száma 467 658 fő volt, az összlakosság 3,9 százaléka.”⁸

Ha az egyes tartományban élő magyarok számának megoszlását elemezzük, kitűnik: a Bácskában a magyarok, a Bánátban a szerbek voltak relatív többségben, ugyanakkor Dél-Baranyában, vagyis a Drávaszögben nagyjából egyenlő arányban laktak magyarok, németek és szerbhorvátok. Az 1921-es népszámláláskor a kérdőíveken nem tüntették fel a nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó személyi adatokat – bizonyára célzatosan –, az anyanyelvet, illetve a vallást azonban igen. „Ezért mutat feltűnő eltérést a Vajdaság három legjelentősebb nemzetiségének – szerbhorvát, magyar és német – egymáshoz való arányszáma, ha e népeiséget felekezeti megoszlásban viszonyítjuk egymáshoz. A Vajdaság 1 346 527 főnyi népességéből 693 751 fő (51,5%) volt a római katolikus és 473 112 (35,1%) a görögkeleti vallású. Még rosszabb a görögkeleti szerbek aránya, ha a 473 112 főnyi számukból a görögkeleti románok számát, 69 530-at levonjuk, *hiszen ekkor a kimondottan szerb népesség száma alig haladja meg a 403 000-et, illetve a 29,9%-ot.* Az 1921. évi vajdasági össznépességéből tehát összesen 943 000 (70,1%) volt a római katolikus, a protestáns és más felekezeti lakosság, és csak 403 000 (29,9%) a görögkeleti szerbek aránya.⁹ A felekezeti adatokat részletezve azt látjuk, hogy csak a görögkeletiek és a római katolikusok száma emelkedett, a görögkatolikusoké változatlan maradt, a protestánsoké, még inkább a zsidóké erősen csökkent. A protestánsok száma részben azért fogyott, mert az „egyéb” rovatba kerültek. „A görögkeletiek szaporodása aránylag nagyobb volt, mint a római katolikusoké, jeléül annak, hogy *Szerbiából erős bevándorlás történt, mert a görögkeletiek több helyen erősen szaporodtak ott is, ahol azelőtt évtizedeken át vagy stagnált a számuk, vagy egyenesen fogytak.* Tudnivaló ugyanis, hogy a görögkeletiek, a hetven-néhány ezer román kivételével, kizárólag szerbek. Viszont a római katolikusoknak csak igen kis része bunyevác, horvát vagy szlovén. *Annak ellenére, hogy a római katolikusok szaporodása abszolút számban nagyobb volt, mint a görögkeletieké, a nemzetiségi adatok szerint a szerbek-horvátok-szlovének és az egyéb szlávok feltűnő arányban szaporodtak, mérsékelten növelték számukat a németek, erősen fogyott a románok, még inkább a túlnyomóan katolikus magyarok lélekszáma, akiknél a fogyás több mint 15,5%-ra rúgott...* Végeredményben tehát a magyarság szenvedte abszolút számban a legnagyobb veszteséget és ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy a népszámlálás egyenesen a magyarság számának minél nagyobb mértékben való csökkentését tűzte ki célul. Különösen nagy volt a magyarság fogyása azokban a járásokban, amelyekben nem voltak magyar többségű községek, ahol a magyarságot főként az értelmiség alkotta. Ezekben a területeken a menekülések következtében érthető volt a magyarság számának csökkenése, amit egyébként a protestánsok számának fogyása is mutatott, ez a fogyás azonban semmi esetre sem lehetett olyan

⁸A jugoszláviai magyarság helyzete i. m. 5. l.

⁹U. o.

nagymértékű, hogy a lélekszám néhol az addiginak *felére, harmadára, sőt negyedére* süllyedt volna, mint azt a csáktornyai és perlaki járások adatai és Fehértemplom rubrikája mutatta.”¹⁰

Az 1921. évi népszámlálás célzatos törekvései abból is jól láthatóak, hogy különösen két városban, Szabadkán és Zomborban igyekezett a magyarság számát leszorítani. Zomborban a nagyobb számú görögkeletin kívül katolikus bunyevácok éltek, Szabadkán viszont a város lakosságához képest igen kisszámú volt a görögkeleti szerb lakosság, ellenben jelentős volt a bunyevác népesség. Egyébként a legnagyobb mértékű és a legkírívóbb változást a szerb népszámlálás Szabadkánál mutatott ki, ahol a kétségtelen magyar többséget szerbhórvát többségnek hozta ki. A tendencia világos: az SHS-államnak érdeke volt Szabadkát mindenáron szerb többségűnek kimutatni, hogy ezzel legalább utólag igazolják a világ előtt, miért követelték maguknak ezt a várost a békediktátumok uraitól. A népszámlálási adatokat a Muravidéken is meghamisították: itt 1921-re – egy évtized alatt, 1910-től – a szlovéneknek feltüntetett vendek száma 66 715-ről 74 447-re növekedett, a magyaroké pedig ugyanakkor 20 889-ről 14 435-re fogyott. E vidéken egészében magyarul falvakat is csatoltak az új államalakulathoz, köztük olyanokat, amelyek nem ékelődtek a vend nyelvterületbe. Itt a nyelvhatár meglehetősen éles vonal volt, ezt azonban nem vették figyelembe az új határ kialakításakor. Az SHS-állam ehelyütt – stratégiai okokból – olyan színmagyar falvakat is bekebelezett, ahol egyetlen más nyelvű ember sem lakott. Ezekben a településekben minden olyan magyart, aki beszélt a vend nyelvet, vendnek, vagyis szlovénnek mutattak ki. 1910-ben Vas és Zala megye déli vidékén a magyar lakosságból 7045 ember tudott vendül is, hisz a vendek szomszédságában lakott. A hivatalos statisztika szerint megközelítőleg ennyivel növekedett a vendek, illetve ennyivel fogyott a magyarok száma 1910-től 1921-re a Muramelléken. „A szerb statisztikának ilyen nyilvánvaló hamisításai mellett is figyelemreméltó, hogy *a legerőszakosabb eszközök alkalmazása ellenére sem tudtak a Magyarországtól elszakított területen aktív szerbhórvát többséget kimutatni*. Ha pedig csak a délvidéki összefüggő területet, Baranyát, Bácskát és Bácságot tekintjük, amelyet az új állam a szerbség jogán követelt magának, ezen a területen *a délszlávok aránya csupán 37,3%*, maguk a szerbek, ha a görögkeletiekből leszámítjuk a románokat és a cigányokat, mindössze 400 ezer lelket, vagyis a lakosság 29%-át képviselték. Ha pedig ezeket az adatokat nemcsak Szabadkánál és Zombornál, de egyebütt is kiigazítottuk volna, akkor újból és ismét, a magyar népszámlálásnak megfelelően a *magyarság relatív többségét* állapítottuk volna meg, a megváltozott viszonyok következtében talán valamivel *kisebb % arányban*, mint ahogyan azt az 1910. évi magyar népszámlálás kimutatta... Az így meghamisított adatok azonban okul és ürügyül szolgáltak arra, hogy a *magyarság jogait kijátszassák* azon az alapon, hogy bizonyos területen nem éri el a megfelelő %-ot.”¹¹

¹⁰A visszatért Délvidék i. m. 351. l.

¹¹U. o. 358. l.

Nem volt véletlen, hogy a következő, 1931. évi népszámlálás előtt két esztendővel 1929. november 4-én kormányrendelettel új közigazgatási beosztást léptettek életbe Jugoszláviában. A szerbek, horvátok, szlovének egyesített állama az első világháború után megtartotta a történelmileg kialakult országrész tartományi, illetve vármegyei beosztását. Az 1929. január 6-án bevezetett királyi diktatúra – ekkor vette fel a délszláv állam a Jugoszlávia nevet – ezt megszüntette, s az országot ún. bánóságokra (banovina) osztotta. Az új beosztás célja az volt, hogy a szerb lakosságot minél több közigazgatási egységben abszolút többségbe emelje, és nemcsak a kisebbségek, hanem a „testvér” horvát nép számbeli erejét is megtörje. Ezek az egységek soha nem tartoztak együvé és földrajzi fekvésük sem indokolta közös egységbe való foglalásukat. A Bánát, a Bácska és Baranya, vagyis a Vajdaság így az ún. Duna-Bánóságba került, amelybe rajtuk kívül a legsűrűbben szerblakta vidékek, Észak-Szerbia és a Szerémség tartozott. Az intézkedés célja mindenekelőtt az egykori magyar közigazgatási terület felbontása volt, mert a Duna-Bánóság létrehozása egyértelműen a szerbhorvát elemet erősítette. A Vajdaság területe 19 702, a Duna-Bánóságé 30 158 négyzetkilométer volt, lakossága pedig 2 107 658 fő, amelyből 1 199 179 szerbhorvát és 385 526 magyar. „A szerbek mesterségesen milliósra emelt számának aránybahelyezése a magyarok 400 000 körül mozgó számával egyszerű statisztikai és politikai számjáték maradt volna, s csak a laikusok megtévesztését szolgálta volna, ha ennek az arálynak az alapján nem fosztották volna meg a magyarságot azoktól a *jogoktól*, amelyeknek megadása éppen a népi arányszámtól függött. Így például a Duna-Bánóságban a magyarok arányszáma 18%. Eszerint a bánásgi tanácsban 19 hely illette volna meg őket. Ha a Vajdaság nem lett volna beosztva a Duna-Bánóságba, akkor a magyarok arányszáma 27,9% lett volna, ami nekik a szerbekhez viszonyítva kedvezőbb arányszámú képviseleti lehetőséget biztosított volna.”¹² Az új közigazgatási beosztással, vagyis a Vajdaságnak a Duna-Bánóságba való beosztásával a szerbhorvát, illetve szlovének aránya ezen a területen 37,8%-ról 57,3%-ra emelkedett. Ezzel szemben a Vajdaság össznépeességéhez viszonyítva a 27,9%-ot kitevő magyarság a Duna-Bánóságban 18,3%-ra, a németség 23,5%-ról 16,3%-ra esett vissza.

Az 1931. évi népszámlálás községenkénti részletezésű végleges adatait a délszláv állam 1941-es felbomlásáig hivatalosan nem tették közzé, csak előzetes adatokat közöltek. 1931-ben Jugoszlávia lakossága 13 930 918 fő volt, ez tíz esztendő alatt 16,24%-os gyarapodást jelentett. A nemzetiségi megoszlást a belgrádi Politika című félhivatalos lap közölte 1933. május 16-i számában, eszerint a két évvel korábbi összeíráskor az ország területén összesen 465 800 magyart találtak, az összlakosság 3,34%-át. Ez a szám a magyarság 1921. évi 467 658 (3,90%) fős számához viszonyítva 1858 fővel kevesebb, ami egyben azt jelenti, hogy a természetes szaporodást is sikerült eltüntetni a statisztikai adatokban.

Nézzük, milyen volt a Vajdaságban ebben az időben a lakosság nemzetiségi megoszlása? A Bácskában 293 327 szerbhorvátot, 259 355 magyart és 169 852 németet, a

¹²A délvidéki magyarság élete... i. m. 6. l.

Bánátban 271 498 szerbhorvátot, 99 628 magyart és 122 615 németet, a Drávaszögben 20 341 szerbhorvátot, 15 663 magyart és 15 059 németet számláltak össze. Vagyis összesítve: a Vajdaságban 1931-ben 585 166 szerbhorvát, 368 646 magyar, 307 526 német és 161 953 egyéb nemzetiségű lakott. A három vidék átlagában a Vajdaság lakosságának 41,9%-a volt szerbhorvát, 25,9%-a magyar, 21,6%-a német és 11,4%-a egyéb nemzetiségű. Ez azt jelenti, hogy a magyarok, a németek és más nemzetiségek száma csökkent és a legnépesebb etnikummá a szerbhorvát vált. A délszláv államnak alig egy évtized alatt sikerült elérnie legfontosabb célját, a nemzeti kisebbségek, elsősorban a magyarok és a németek számának csökkentését. „A Dráva-Bánságban mindössze 124 magyart mutattak ki, a Száva-Bánságban azonban már 10 045 magyart voltak kénytelenek elismerni, ezek közül Zágrábban 2210, Eszéken 2839, Károlyvárosban 121, Susákon 50, Varasdban 124 lakott. A verbászi Bánságban 114 magyar nemzetiségű polgár került az adatokba, a tenger melléki városokban nem mutattak ki magyarokat, pedig szétszórva ott is éltek, főleg mint a Vajdaságból származó kézműiparosok. Az 1931-es szerb statisztikai évkönyv a Zeta-Bánságban (Montenegro) sem talált egyetlen magyart sem. A Drina-Bánságban 974 polgár vallotta magát magyar nemzetiségűnek és ezekből csupán Szarajevóban 580 magyar élt. *Belgrádban az utolsó szerb népszámlálás csak 5792 magyart talált. A Belgrádban élő magyarok számát Jugoszlávia összeomlása előtt a hozzáértők minden túlzás nélkül 25–30 000-re becsülték.*”¹³

A népszámlálási adatokkal ellentétben Rónai András számításai szerint az 1930 körüli években Jugoszláviában 592 000 volt a magyarok száma, s ez az összlakosság 4,2%-át jelentette. 1940 végén, ha a marseille-i merényletet (1934. október 9-én horvát usztasák franciaországi látogatása során, Marseille-ben megölték Sándor jugoszláv királyt és Barthou francia belügyminisztert) követő kiutasításokat is figyelembe vesszük (a merénylet ürügyén 3640 „vítás” állampolgárságú magyart Jugoszlávia rövid úton átrakott a magyar határon) és tekintettel vagyunk a kivándorlásra is, a magyarok száma elérte a 620 000 lelket. Ebben az esetben a magyarság szaporodási arányszámát a jugoszláv statisztikusoktól megállapított legkisebb arányszámmal, 7 ezrelékkel számítottuk, ami a valóságos szaporodási arányszámnak minden bizonnyal az alsó határa. Összefoglalva: „Az 1931-es népszámlálási adatok a szerb nemzetiségi szempontok előtérbe helyezésével, azoknak eltúlzásával *hamis adatokat* adtak. Célzatosan a szláv lakosságot *többnek* tüntették fel a valóságosnál, míg a magyarokat *névelemzéssel* még akkor is, ha szintizta magyar nevük volt, délszlávoknak minősítették. Az egyéni számlálólapokat *csak cirill betűkkel* nyomatták, azokat *csak szerb nyelven* állították ki és a népszámlálás nem volt *önszámlálás*, mert az összeírási íveket *nem maga a megszámlált töltötte ki*, így tehát tér nyílt a legnagyobb falsifikációkra (hamisításokra). Történelmi távlatban nem lehet elfelejteni, hogy 1931-ben Jugoszláviában *diktatúra* volt. Még így is annyira kellemetlenek voltak a túlhajtott délszláv nacionalizmus szempontjából az eredmények, hogy azokat nem adták ki.”¹⁴

¹³A visszatért Délvidék i. m. 381. l.

¹⁴U. o. 502., 390. l.

A népszámlálási adatok elemzése után tekintsük át röviden a Jugoszláviához csatolt területen élő magyarság települési viszonyait.

A Bánát (Bánság)

A Bánság, vagy Bánát (németül, románul, szerbül: Banat) a Maros, Tisza, Duna és az erdélyi hegyek által közrefogott vidék, 1876–1918 között Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyék területe, ahol a magyarság a honfoglaláskor telepedett meg. A vidék a török időkben elnéptelenedett, majd a XVIII–XIX. században először németekkel, magyarokkal települt újra, s a történelmi Magyarország egyik legtarkább nemzetiségi tájává lett. A Bánát délszláv államhoz jutott területe – Torontál vármegye nagyobbik része, Temes vármegyéből az egész kevevári, fehértemplomi és verseci járás – 9380 négyzetkilométer volt, a nagyobb része pedig – mintegy 18 000 négyzetkilométer – Romániának jutott. A jugoszlávvá rendelt Bánátnak az 1910. évi népszámlálás szerint 593 178 lakosa volt. A 181 község közül 72 szerbhorvát, 42 német, 33 magyar, 28 román, 5 szlovák és 1 egyéb (cseh) többségű volt. Tovább részletezve: 62 községben a szerbhorvát, 35-ben a német, 27-ben a magyar, 28-ban a román, 4-ben a szlovák, egyben pedig a cseh nemzetiség volt abszolút többségben, a többiben relatív többség mutatkozott az egyes nemzetiségek javára. A nemzetiségek által többségben lakott községek egymáshoz való viszonya lényegében az egyes nemzetiségek egymáshoz való számarányát is kifejezte. Így a Bánát összlakosságának mintegy 40%-át adó szerbhorvátok a községeknek is hasonló százalékát lakták többségiként, s ez az arány érvényesült a magyarokra, németekre és románokra vetítve is. Az arányosan birtokolt községek települési megoszlása azonban a Bánátban sokkal kedvezőtlenebb, mint a Bácskában. A Bánát csaknem 600 ezres népessége nemzetiségi szempontból egyenetlenül oszlik meg, az egyes népeknek nincsenek nagyobb összefüggő megtelepülési tájai. Az azonos nemzetiségű községek vagy községcsoportok egymástól elszigeteltek, ezért csak nemzetiségi falucsoportokról és ilyen vagy olyan többségű vegyes települési területekről beszélhetünk.

Nagyobb magyarlakta terület a Tisza-Maros szögletében Törökkanizsa város körül alakult ki, ide tartozik a kanizsai járás egésze és a kikindai járásból két falu, Magyarpadé és Szaján. A települési egységet alkotó 12 magyar község 4 szerb községet fog közre, s az észak-bácskai legjelentősebb magyarlakta területet folytatva, kiegészíti azt a Tisza balpartján. E terület 35 177 főnyi lakosságából 20 664 fő, mintegy 59% magyar. A tizenkét magyar község a következő: Rábé, Magyararmajdán, Oroszlámos, Törökkanizsa, Józseffalva, Egyházaskér, Feketető, Csóka, Kanizsamonostor, Hódegyháza, Magyarpadé, Szaján, a középük ékelt 4 szerb község: Gyála, Ókeresztúr, Szanád, Padé.

„A bánáti magyar települési tér fenti adatai szerint a magyar többségű községek magyarságának arányszáma az összes népességhez viszonyítva 73,7%, a települési térbe szorult jelentős számú szerbséggel a magyarság arányszáma ugyan 58,7%-ra

csökkent, abszolút többségét azonban így is vitathatatlanul megtartja. A felsorolt 12 község mellett még további 21 községet találunk a Bánátban, amely községekben a magyarság többséget alkot... ezek a Közép- és Dél-Bánátban elhelyezkedő magyar községek idegen és vegyes települési térben elhelyezkedve kisebb-nagyobb községcsoportok formájában, mint Torontáltorda, Törzsudvarnok, Szőlősudvarnok, illetve Magyarszentmihály, Nagybecskerek, Felsőmuzslya és Lukácsfalva, vagy egészen magányosan mint Alsóittebe, a déli Bánátban Torontálvásárhely, Ürményháza stb. állanak.”¹⁵

A 21 abszolút magyar többségű községből tizenkettő a nagybecskereki, a párdányi, a módosi és a zombolyai járás egészéből, vagy töredékéből kialakult német többségű vegyes települési térben feküdt, ezek a következők: Torontáloroszi, Tóba, Magyarcsérnye, Tamásfalva, Torontáltorda, Alsóittebe, Szőlősudvarnok, Törzsudvarnok, Magyarszentmihály, Felsőmuzslya, Lukácsfalva, Nagybecskerek. E községek összlakossága kerekén 30 ezret számlált.

Egymástól teljesen elszigetelten még 9 bánáti magyar többségű települést említhetünk, így a Tisza mellett fekvő Törökbecsét, továbbá a Dél-Bánát csángó-székely telepítésű falvait, Sándoregyházát, Hertelendyfalvát és Székelykevét a Duna mellett, valamint északra szerb vagy román települési térben Torontálvásárhelyt, Ürményházát, Torontálújfalut, Ólécet és Udvarszállást. Ez utóbbiak magyar népessége 19 352 fő. „Tehát az észak-bánáti magyar települési tér 12 községének 20 664 magyar lakosa, az idegen és vegyes terekben előforduló 21 magyar többségű község 49 808 magyar lakosa, összesen tehát 70 472 magyar lakos (az egész magyarság 62,5%-a) alkot a bánáti 33 községben többséget. Ezek után megállapíthatjuk, hogy a Bánát 112 783 főnyi összes magyarságából saját települési térben él a magyarság 18,3%-a, míg vegyes települési térben 44,2%-a, a fennmaradó 37,5% pedig más nemzetiségekkel elkeverten, mint kisebbség él az egyéb nemzetiségektől többségben lakott községekben.”¹⁶

A Bánát települési viszonyainak elemzésénél végezetül külön kell szólnunk a vidék déli részén élő al-dunai székelyekről, illetve három településükről. Az eredetileg bukovinai székelyeket 1883-ban társadalmi összefogással telepítették a Pancsova melletti Hertelendyfalva, Sándoregyháza (korábban Nagygyörgyfalva), Székelykeve (korábban Gyurgyevo, Rádayfalva) községekbe. Falvaik az Al-Duna árvízveszélyes lapályára épültek, Belgrádtól alig húsz-negyven kilométerre. Az első esztendőik árvizei miatt a telepések egy része visszatért Bukovinába, a többség azonban helyben maradt. A telepítéskor öt faluból 1085 család, hozzávetőlegesen 4000 ember költözött az Al-Dunához, számuk az 1920-as évekre elérte a tízezetet.

A Bánátban a német községek egy nagyobb csoportja található a magyar többségű Nagybecskerektől keletre és északkeletre fekvő vegyes településű körzetben, ahol 23 német község fekszik 12 magyar, 5 román, 4 szerbhorvát és 2 szlovák falu közé ékelődve. E német községekben a Bánát 136 633 főnyi németiségének negyedrésze él, amelyen kívül további 19 német többségű település található a Bánát déli részén elszór-

¹⁵A magyarság települési viszonyai a megszállt Délvidéken. Bp. 1941. Pogány Béla kiad. 20. l.

¹⁶U. o. 22. l.

tan, illetve kisebb-nagyobb községcsoportban. A 46 német többségű községben a bánáti német lakosság kétharmada élt. A bánáti szerbek három nagyobb vegyes települési térben voltak többségben, összesen 60 községben. Az első szerb tömböt 12 faluval Nagyikikinda városa körül és a törökbecsei járásban találjuk, a másodikat 24 faluval az egész antalfalvai járás, illetve a módosi, a nagybecskereki, az alibunári és a pancsovai járásból 1–5 község tartozik ide. A harmadik szerb települési csoport magában foglalja a Dél-Bánátban az egész kevevári járást, a fehértemplomit két falu kivételével, továbbá a jámi, a pancsovai és a verseci járásból 1–3 községet. Összességében a három szerb többségű települési tér lakossága 163 970 fő, a Bánát egészében élő 236 620 szerb nemzetiségű lakosságának 69,3%-a. A Bánátban a románok szórványosan fordulnak elő, de 81 432 fős népességük az alibunári, a verseci, a pancsovai, a bánlaki járások 19 községében többséget alkot.

A Bácska

A Bácska, vagy Bácskaság a Duna-Tisza közének a Baja és Szeged városok vonalától délre eső része, amely a honfoglalás óta magyarlakta vidék. Felülete sík, csak helyenként enyhén dombos. Kiváló termőföldű terület. Nevét a délnyugati részén elhelyezkedő Bács községtől kapta, ez volt a Szent István király által alapított vármegye első központja. A bács szó az ótörökben méltóságnévet jelentett, talán a Jenő törzs egyik vezetője viselhette ezt a ma már nem ismert tisztséget. A Bácska elnevezés csak a XVII. század végén tűnik fel, mint a szerbhorvátból való átvétel. A Ferenc-csatornától északra terült el Bodrog vármegye, mely a bodor melléknévre vezethető vissza, s valószínűleg a vizek kanyargására utal. A két megyét Bács-Bodrog néven a török kiűzése után egyesítették. A trianoni békeszerződéssel a vármegye, vagyis Bácska területének túlnyomó részét, 8755 négyzetkilométernyi területet – más adatok szerint 8150,5 négyzetkilométert – csatoltak Jugoszláviához. Ezen kívül a szomszédos államhoz került még Csongrád vármegye délkeleti csücskének egy települése is, Horgos. A két világháború között a Bácskában kerekén 110 község volt, ezek közül 38 német, 33 szerbhorvát, 30 magyar, 7 szlovák és 2 ruszin (rutén) többségű. A lakosság száma 1910-ben összesen 718 550 fő volt. 27 községben a magyar, 34-ben a német, 31-ben a szerbhorvát, 6-ban a szlovák, 2-ben a ruszin lakosság volt abszolút többségben, a többi községben relatív többségről beszélhetünk. Az adatokból kitűnik, hogy a Bácskában majdnem azonos a számuk a magyar, a német, illetve a szerbhorvát községeknek, azokban a magyar települések általában nagyobb lélekszámúak, mint az utóbbi két nemzetiségé. A településszerkezet fontos vonása, hogy a különböző nemzeti többségű községek közül a Bácskában jelentősebb összefüggő települési tere csak a magyarságnak van.

A Bácskában összesen 30 magyar többségű község található, ezek a következők: Ada, Bajmok, Bajsa, Bácsföldvár, Bácskertes, Bácsgyulafalva, Bácsfeketehegy, Bács-

kossuthfalva, Bezdán, Csantavér, Doroszló, Gombos, Horgos, Kula, Kishegyes, Martonos, Magyarkanizsa, Mohol, Nemesmilitics, Óbecse, Pacsér, Péterréve, Szabadka, Szilágyi, Temerin, Tizsakálmánfalva, Topolya, Újvidék, Vajszka, Zenta. A felsorolt 30 magyar többségű település közül 18 a Bácska északkeleti felében található. „...e községek egyrészt a Tisza jobb partjára támaszkodnak, a folyó vonulását követve egészen a Ferenc-csatornáig, másrészt Észak-Bácska Duna-Tisza közti részébe, Szabadka város tágas határát délről és délkeletről átkarolva egészen a trianoni határig húzódnak, a már vegyesjellegű települési térben lévő, német többségű Őrszállás határáig. Az ily módon bezárt magyar települési terület a legnagyobb és legegységesebb nemzetiségi terület a Bácskában, amelyhez hasonlót kiterjedésében és népességében egyetlen vajdasági nemzetiség sem tudott felmutatni, különösen ha hozzászámítjuk még a Tisza-Maros szögben e területhez hozzásimuló egész törökkanizsai járást, ahol a magyarság arányszáma még 1921-ben is elérte az 54%-ot. Ez a mondhatni, egész Észak-Bácskát uráló egységes magyar terület, lakosságának számbeli súlyával a Ferenc-csatornától északra és délre fekvő egész terület sorsát eldönti. E jelentős magyar települési térben nemcsak egyes abszolút többségű községeket, hanem teljes magyar járásokat találunk, nagyobb jelentőségű más nemzetiség nélkül... A terület össznépessége 271 088 lélek, ebből magyar 200 124, azaz az összlakosság 73,8%-a... Az 1910. évi népszámlálás szerint 310 490 főnyi bácskai magyarságból 200 124 lélek tehát olyan zárt egységben él, ahol a népesség 74%-át alkotja. Ez annyit jelent, hogy a bácskai magyarságnak közel 65%-a zárt egységben, kizárólag magyar települési térben él.”¹⁷

Már említettük, hogy a Bácska 30 községében abszolút, illetve relatív többségben él a magyarság. A 18 kompakt település után vizsgáljuk most meg a további 12 községet, amelyek vegyes jellegűek, illetve szerb nemzetiségű falvak közé ékelődve vagy elszigetelten élnek. Közülük azonban három – Bácsgyulafalva, Kula és Nemesmilitics – határos a magyar települési térrel, így joggal odatartozhatnának, de közlekedési csomópont jellegük szükségképpen más nemzetiségi vidékek felé tereli életüket. A három községben 15 701 fő lakott, 53,7 százalékuk magyar. Vegyes és szerb települési körzetben további 9 magyar község feküdt elszigetelten, ezek közül azonban már csak kettő volt relatív többségben magyar. A 12 település közül Újvidék és Temerin a Tisza torkolata közelében, az úgynevezett Sajkás-szöglet határán található, egy pedig, Tizsakálmánfalva a Sajkás-vidék szerblakta körzetében. A további relatív magyar többségű falvak csaknem kivétel nélkül a Bácskát és a Drávaszöget elválasztó Duna bal partján fekszenek 5–30 kilométernyi távolságra, így Bezdán, Bácskertes, Szilágyi, Gombos, Doroszló és Vajszka. Újvidékkel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy vegyes jellegű, de magyar többségű város volt, ám azzal, hogy a Duna-Bánság székhelyévé tették, jelentősen elősegítették az elszerbesítését. Az összefüggő észak-bácskai magyarlakta vidéken kívül lakó, de 12 magyar többségű községben 50 540-en éltek. Adatainkat összefoglalva: a Bácska 310 490 fős magyar népességéből 250 664 személy, illetve a magyarság

¹⁷A visszatért Délvidék i. m. 400. l.

80,7%-a magyar községekben élt, és mindössze 59 826 fő, vagyis a magyarság 19,3%-a lakott más nemzetiségek által többséget alkotó településeken.

A Bácska két másik jelentős nemzetisége a német, illetve a szerb, számuk 1910-ben 161 776, illetve 202 106 fő, de olyan koncentrált egységben, mint a magyarság, sehol sem éltek. A szerbek elsősorban az ún. Sajkás-vidéken, az ezzel határos Szenttamás községben – az utóbbi határa a magyar nyelvterületbe nyúlik – laktak összefüggő területen, de ez az egész bácskai szerb, illetve horvát etnikumnak alig negyedét jelenti. Ezen túl már csak a német, illetve a magyar tájak közé beékeltszert községek kisebb-nagyobb csoportjáról beszélhetünk. A legjelentősebb köztük a relatív szerb többségű Zombor városa és körülötte négy falu, a többi 12 szerbhorvát többségű község a Bácska déli részén található szétszórva. A bácskai németek 38 községben abszolút vagy relatív többségben vannak, de földrajzi leírásuk sokkal nehezebb, mint a magyaroké vagy a délszlávoké, népességüket ugyanis meg-megbontják a magyar, a szerbhorvát, a szlovák és a ruszin települési terek. A németek legegységesebb települési területe a hódásági, illetve a palánkai járás, melyek mindegyike 8–9 községből kialakult összefüggő nemzetiségi terület. A többi 20–21 község szétszórtan található a Közép-Bácskában, illetve Zombor felett és a Ferenc-csatorna mindkét partján. A németiség szórványlété még akkor is nyilvánvaló, ha az egész bácskai németiség 73,2%-a él német többségű községekben, hisz alig valamivel több mint egynegyede lakik egy tömbben, csaknem felerésze kisebb-nagyobb szórványokban, egyötöde pedig más nemzetiségekkel elvegyülve él. Így az egységes településszerkezet tekintetében a németek a bácskai szerbhorvátoknál is hátrányosabb helyzetben voltak.

A szlovákok 7 faluban éltek Dél-Bácskában, az újvidéki, illetve a hódásági járásban, a ruszinok pedig Közép-Bácskában, a kulai járásban más nemzetiségű településekkel körülvéve.

A Bácskában élő egyes nemzetiségek települési viszonyait elemezve nyilvánvaló, hogy „a nemzetiségek együttvéve mindössze 40,7%-ban élnek saját települési terükben és 59,3%-ban idegen települési terek közé ékelten, illetve egymással vegyesen. A szerbek és horvátok kevés községben alkotnak többséget, de kisebb-nagyobb számban a Bácska majdnem minden községében élnek. Az a körülmény, hogy e nemzetiségnek több mint a fele (52%) vegyül el más nemzetiségek közé, arra vall, hogy a szerbség rendszeres betelepülés, illetve betelepítés helyett inkább beszivárgott a Vajdaság területére.”¹⁸

A Drávaszög (Baranya)

A Duna és a Dráva összefolyásának háromszögét, amelyet északon a trianoni magyar határ zár le, 1918 után kezdik Drávaszögnek, vagy Drávaköznek nevezni. Déli részén a középkori eredetű magyar községek – Laskó, Daróc, Kopács – lakói alfalusiaknak

¹⁸A magyarság települési...i. m. 18. l.

nevezik magukat. Az ezektől valamelyest elkülönülő, északabbra fekvő falvak – Hergeshöllös, Karancs, Kő, Csúza, Veresmart stb. – dombokon és dombhajlatokban fekszenek, és jó minőségű boraikról híresek. A területnek Jugoszláviához való csatolása után a szerb hatóságok Baranya vármegye három töredék járásából – a baranyavári, a mohácsi és a siklósi – külön közigazgatási egységet alkottak és a Vajdasághoz csatolták. Az impériumváltozás után a közigazgatást átszervezték és a területen létrehozták a kisköszegi (batinai) és a dárдай járást. Baranya, vagyis a Drávaszög összesen 34 községet foglal magába. A drávaszögi magyarság a terület keleti felét foglalja el, északon a trianoni határ mentén néhány szerbhorvát, illetve sokác-bunyevác többségű település fekszik. A 34 község közül – az 1910-es népszámlálás tanúsága szerint – 14-ben a magyarok, 10–10 faluban pedig a szlávok, illetve a németek alkotnak többséget. Fontos megjegyezni, hogy a magyar falvak átlagos lélekszáma jóval nagyobb volt a szláv és német településekenél, így súlyuk meghatározóbb volt a vidéken. A népszámlálási eredményeket összesítve első megállapításunk, hogy ez a magyarországi Ormánsághoz közeli hagyományosan egykézű, vagyis családonként jellemzően egy-egy gyermekutódot vállaló vidéken a szaporaság alacsony, s lélekszáma minden bizonnyal csökkent volna még akkor is, ha az 1920-as években nem kezdik meg a szerbek betelepítését. 1910-től 1931-ig a Drávaszög 34 községének nagyobbik felében – 18-ban – nőtt, a kisebbikben – 16-ban – csökkent a lakosság száma. A legsúlyosabb veszteséget a magyarság szenvedte, száma két évtized alatt 28 községben fogyott és csak 6-ban nőtt. A délszláv elemek viszont 28 községben növelték arányukat és mindössze 6 községben csökkent a számuk. „Amíg 1910-ben a magyarság 13 községben jelentett abszolút többséget, 1931-ben már csak 8 községben... A délszlávtság 1910-ben 9 községben ért el többséget, 1931-ben már 11 községben. Ha összegezzük az abszolút és relatív többséget, a magyarság már 1910-től 1931-ig 4 községet veszített, a némettség és délszlávtság 2–2 községet nyert. Baranyában, amikor 1921-ben több faluban csökkent, mint emelkedett a délszlávok száma, Belgrád megtalálta éppen a nemzetiségi statisztika alapján azokat a helyeket, amelyekre elsősorban telepíteniük kellett, és mindenütt megfordították a természetes erőviszonyokat. Ha a baranyai háromszögben részletes statisztikánk adatait vetjük össze, a szemlélőnek feltűnik, hogy több helység 1921. évi adatai hiányoznak, ugyanebben az évben néhány helység lélekszáma pedig az 1910. évi adatokhoz mérten feltűnően és érthetetlenül megnőtt. A magyarázat az, hogy a szerbek a dárдай szakaszon néhány községet összevontak és azokat 1921-ben egy-egy községbe csoportosítva mutatták ki.”¹⁹

A magyarok az általuk többségben lakott községek népességének 72,2, a németek 67,7, a szerbhorvátok pedig 70,2%-át alkották 1910-ben. Ekkor az 50 292 főt kitevő összes népességből 19 733 (39,2%) volt magyar, 13 911 (27,7%) német, 15 947 (31,7%) szerbhorvát, nagyrészt sokác-bunyevác elemekkel és 701 (1,4%) egyéb nemzetiségű. Még egy jellemző adat: a drávaszögi magyarságnak 83,1, a németségnek 68,8, a

¹⁹A visszatért Délvidék i. m. 484. l.

szerbhorvátoknak 61,3%-a élt saját többségű községben. Más adatok szerint 1910-ben 20 313 magyar lakott a Drávaszögben, s az összlakosságnak kerekén 40%-át adta.

Az impériumváltás után, 1921-ben a jugoszláv számlálóbiztosok 16 638 magyart találtak a vidéken, ami az összlakosság 33,8%-ának felel meg. 1931-ben még kevesebbet, 15 717 főt (30,3%).

Az újabb impériumváltáskor, 1941-ben a magyarság száma jelentősen megnőtt, elérte a 18 585 főt, a Drávaszögben élő lakosság 36,4%-át. „A népességszám változására az államhatár megjelenése, léte a második világháború végéig részben eltérő hatást gyakorolt a magyar és horvátországi Baranyában. Ez elsősorban annak volt köszönhető, hogy az utóbbi területet háromszor (1918, 1941, 1944) érte államhatalom-(határ)változás... A jugoszláv oldal magyar településeiben a történelem során e tájon első ízben megjelenő államhatár, illetve a hatalomváltás, főként a magyarok jelentős részének elköltözése miatt, különösen Kiskőszegen, Vörösmarton, Laskón és Nagydobolyán csökkentette a népesség számát (1918–1921) között.”²⁰ Mindez természetesen érintette a Báni-hegység és a Kopácsi-rét peremén meghúzódó magyar falvak lakosságát is.

A Bánátot, a Bácskát és Baranyát (Drávaszöveget) összefoglalóan Vajdaságnak nevezték a két világháború között. Íme még néhány adat a terület egészén élő három legnagyobb néppel-nemzetiséggel kapcsolatban. A magyarok száma az 1910. évi 443 006 főről, illetve 32,5%-ról 1931-ig 368 646 főre, illetve 25,9%-ra csökkent. A veszteség két évtized alatt 74 360 fő (–6,6%). A németek számbeli visszaesése sokkal csekélyebb, az 1910. évi 312 350-ről 307 526 fő (–4824 fő), vagyis 22,9%-ról 21,6%-ra módosul az arányuk. A szerbhorvátok, akik 1910-ben 454 673-an voltak a Vajdaságban, s az össznépesség 33,4%-át alkották, az 1921. évi népszámláláskor már 54 827 fővel gyarapodtak, számuk elérte az 509 590 főt, arányszámuk pedig 37,9%-ra emelkedett. Térfoglalásuk az 1921–1931 közötti esztendőknben még jelentősebb; további 75 576 fővel szaporodva számuk elérte az 585 166 főt, ami az összes népesség 41,2%-át tette ki ekkor a Vajdaságban. 1910 és 1931 között a szerbhorvátok száma összesen 130 493-mal emelkedett, azaz 7,8%-kal nőtt. Ez a növekedés vidékenként eltérő arányt mutat. Az 1910. évi népszámlálást elemezve már megállapítottuk, hogy a szerbség legerősebb települési területe a Bánát volt, ahol aránya elérte a 39,9%-ot, ugyanekkor a Bácskában a 28,1, a Drávaszögben pedig a 31,7%-ot. Ennek ellenére a szerbség 1910 és 1931 között nem a legerősebb települési terében, a Bánátban, hanem a leggyengébben, a Bácskában mutat fel átlagon felüli, 9,2%-os gyarapodást. A Bánátban a szerbek 1910. évi arányszáma 6,5, a Drávaszögben 6,8%-kal nőtt 1931-ig. E két terület szerbségének arányszám-növekedése még az 1910–1931 közötti átlagot (7,8%-ot) sem éri el, tehát nyilvánvaló, hogy a Bácskában a szerbek számának mesterséges gyarapodásáról van szó. „Erre magyarázatot kapunk, ha figyelembe vesszük, hogy a kizárólag szláv elemek között kiosztásra került közel 200 000 katasztrális holdnyi agrárföldekre csak szerbeket telepítettek, nemkülönben azt, hogy a megszállt Délvidékről 1918–1924-ig optált és menekült 45 000

²⁰Kocsis Károly: A határmenti fekvés hatása a magyarországi és horvátországi Baranya kisebbségi településeire = Regio, 1992/1. sz. 158., 160. l.

főnyi magyar nagyobb részt a *Bácskából* került ki. Végül pedig, hogy a magyar uralom alatt erősen magyarosodó bácskai bunyevácok és sokácok a megszállás után szerb propagandára jelentős számban visszaszlávosodtak és ily módon a szerbek számát erősen növelték. A magyarságot ez a szerb propaganda különösen Szabadka és Zombor városában érintette. A délvidéki magyarság nem is szenvedett el olyan nagyarányú számbeli veszteséget egyetlen Jugoszláviának jutott területen sem, mint éppen a Bácskában, ahol a magyarság 1910. évi 43,2%-os arányszáma 1931-re kerekén 33,0%-ra, tehát 10,2%-kal esett. Baranyában ez a visszaesés 9,6%-ot, a Bánátban mindössze 3%-ot tesz ki.”²¹ A Vajdaságban egyébként tíznél több kis lélekszámú nemzetiség élt tárgyalt időszakunkban – lengyel, cseh-morva, orosz, bolgár, krassován stb. – ezek a jugoszláv népszámlálásoknál az egyéb rovatban szerepeltek, fejezetünkben – gyakorlati szempontok miatt – a természetszerű magyar mellett, csak a legnépesebbeket, a szerbekeket, illetve horvátokat, a németeket, a románokat és a szlovákokat mutattuk be.

A Muraköz

A Dráva és a Mura folyók közötti terület, a Muraköz – horvátul Medjumurje – Trianonban elcsatolt 775 négyzetkilométernyi területe sohasem tartozott Horvátországhoz, Zala vármegye déli vidékeként a történelmi Magyarország szerves része volt. A két ország között mindig a Dráva volt a határ, kivéve 1850 és 1861 között, amikor az 1848-as magyar szabadságharc leverése után a bécsi udvar büntetésből a Muraközt is leválasztotta Magyarországról. A Muraköz lakosságának sürgetésére január 17-én Ferenc József elrendelte a Muraköz visszacsatolását Zala vármegyéhez, s ez március 11-én meg is történt. Ezzel az uralkodó is elismerte, hogy az ideiglenes horvát birtoklásnak semmiféle jogalapja nem volt.

A szerbhorvát csapatok 1918. november 13-án, a Belgrádban megkötött fegyverszüneti szerződést megszegve átlépték a demarkációs vonalat jelentő Drávát és behatoltak a Muraközbe. Az innen Magyarországra vezető utakat elzárták, s az országgal való minden érintkezést megszüntettek. A Muraköz a nyugati felén dombos, egyébként alföldies és ártéri terület, lakossága zömében horvát, kisebb részben magyar. Természetes gazdasági és kulturális központja Csáktornya. Az itt élő őslakos horvátok körében erős helyi tudat alakult ki, medjimureceknek, vagyis muraközieknek nevezik magukat, számuk az 1910. évi népszámlálás szerint 82 829 fő volt. Az 1918-ban a délszláv államhoz csatolt Muraköz Zala vármegye csáktornyai, perlaki és részben letenyei járásából alakult ki. 1910-ben a Muraközben összesen 93 283 lakost számláltak össze, ebből csak 7706 volt magyar (8,3%). A magyarok a csáktornyai járás nyolc, valamint az idecsatolt letenyei és nagykanizsai járástörödek egy-egy községében laktak. Nyolc településen, ahol a lakosság száma egyébként is alacsony volt (165–788 fő

²¹ A magyarság települési... i. m. 8–9. l.

között) arányuk 20–50% körül mozgott. Csáktornyan, a járási székhelyen ekkor 5213-an éltek, 46,7%-uk magyar volt. A másik népesebb hely a Mura torkolatánál fekvő Légrád, ahol a magyarok a 2896 fős lakosság 32,5%-át alkották. Még két olyan település – aprófalú – volt a Muraközben, ahol a magyarok abszolút többségben voltak. A csáktornyai járás 59 lakosú Hétház, illetve a letenyei járási Pince község 404 lakosának 93,2, illetve 98,5%-a volt magyar.

A Horvátországhoz csatolt Muraközön kívül sokkal jelentősebb volt a száma az ország más területein élő magyarságnak, amely szórványsorsa következtében a leginkább veszélyeztetett volt nemzetiségi megmaradásában. Az 1910. évi magyar népszámlálás Horvát-Szlavónországban 105 948 magyar lakost talált, ami a 2 621 954 fős össznépesség 4,5%-át jelentette. E magyarság elsősorban a Drávától délre elterülő vidékeken települt meg, nevezetesen Belovár-Kőrös, a Szávára fekvő Pozsega, a Dráva menti Verőce és a Duna-Száva között fekvő Szerém vármegyékben. Az utóbbi kettő már Szlavónia, amelyet a magyar királyok a X–XI. században foglaltak el és mint bányságot a feudális Magyarországhoz csatoltak. Az 1868-as horvát-magyar kiegyezés-kor Szlavónia Horvátország része lesz a Magyar Királyságon belül, majd 1918-tól Jugoszláviában történeti-földrajzi fogalomként terjed el. A horvátországi Belovár-Kőrös vármegyében mindössze egy, Pozsegában (a daruvári járásban) három, a pakráciban két településen éltek magyarok, s az egyes településeken 21,1–37,7%-át adták a lakosságnak. A legjelentősebb magyar közösség a Száva-parti Bród városában volt, ahol a 10 020 lakos egynegyede volt magyar. A szlavóniai Verőce vármegyében az alsómiholjaci járásban kettő, a diakováriban és a szlatinaiban egy-egy, az eszékiben három, a verőcei járásban négy községben éltek magyarok, arányuk 20,4–41,9% között mozgott. E települések magyar lakossága 292 és 1746 fő közötti volt, mindössze Gradina városkában érte el a 2237 főt, itt alkotva a vármegyében a legnagyobb arányt, a 41,9%-ot.

Szerém vármegye három járásában, az iregiben, a vukováriban és az újlakiban kettő, részben magyar lakosságú község volt, a rumaiban pedig öt. A magyarok aránya itt sem érte el sehol az 50%-ot, 21,0 és 46% között mozgott. Közösségeik 402-től 1559 főből álltak; a legtöbb magyar Indijában élt. Mindössze négy szlavóniai településen haladta meg a magyarság aránya az 50%-ot: a vukovári járásban Ójankovácon (57,7%), Csákon (68,1%) és Kórógyon (98,2%) – ahol ekkor 1048 magyar élt –, illetve az eszéki járáshoz tartozó Haraszi községben (52,7%).

Összefoglalva: Horvát-Szlavónországban 1910-ben a magyarságnak alig 30,3%-a élt jelentősebb arányban az egyes községekben, zöme – kétharmada – szórványokban, a többségi horvátokkal együttélve lakott.²²

Az impériumváltás utáni két évtizedben a horvát-szlavónországi magyar népességben igen nagymértékű csökkenés következett be.

A két világháború közötti időszakban szinte lehetetlen követni a Muraközön kívüli horvátországi magyarság számának alakulását. Kivételt csak az 1921. évi népszámlálás

²²U. o. 32–34. l.

képez, amelynél az anyanyelvre és vallásra kérdeztek, s az adatokat községsorosan is közzétették. Ekkor Kelet-Horvátországban 55 206, Nyugat-Horvátországban 2683, Dalmáciában 70, vagyis Horvátországban összesen 57 959 magyart számláltak össze. Számuk tehát körülbelül a felére esett vissza. Mi lehetett ennek az oka?

A századforduló táján Magyarországon erőteljes nyelvi asszimiláció jellemezte a többnyelvű, de magukat egyre inkább magyarnak valló nemzetiségeket. A déli magyar területek jugoszláv megszállása után ez a népesség visszatért eredeti nyelvéhez, csatlakozott valamelyik államalkotóvá lett délszláv nemzethez. Ez Horvátországban különösen a Drávaszögben, a Dráva mentén és a Muraközben volt jellemző. Fontos leszögeznünk azt is, hogy a horvátországi magyarság nagy része már az első világháború előtt is szórványokban élt és erősen asszimilálódott volt. „A Julián-egyesület, a MÁV és a reformátusok 1914-ben még 82 iskolában folytattak magyar nyelvű oktatást mintegy 12 000 tanulóval. Az impériumváltozást követően az összes Julián- és MÁV-iskolát államosították, így a horvátországi magyaroknak nem maradt egyetlen magyar tannyelvű elemi iskolai tagozata sem. A magyar nyelvű iskolai oktatás hiánya az asszimilációt erőteljesen meggyorsította... Horvát-Szlavónia a Magyar Királyság társországa volt, ezzel együtt a megye- és járásszékhelyeken, valamint a városokban mindenhol számottevő magyarságot (elsősorban értelmiségieket és kereskedőket, MÁV- és egyéb állami alkalmazottakat) találhattunk. A Szávától délre (a régi Horvátország területén) például az 1910-ben itt összeírt 7695 magyarból 4028 Zágrábban, 320 pedig Károlyvárosban élt... Horvátországban (a ma is Horvátországhoz tartozó részen) 1910-ben 208 településen élt száznál több magyar, számuk összesen 70 000 volt, 1921-re az ekkora magyarságú települések száma 108-ra csökkent, 52 000 magyarral. A magyar népesség fogyása területileg viszonylag egyenletes volt, talán kevésbé erőteljes a Szerémségben.”²³

A szórványokban élő magyarok egy része az impériumváltozás után egyrészt visszatért az anyaországba, másrészt külföldre vándorolt. Ez a vándorlási veszteség a háború-sokkal együtt legfeljebb 15–20 000 személy lehetett. A lakhelyüket elhagyók és Magyarországra távozók ősei túlnyomórészt maguk is betelepülők voltak. A határőrvidék megszüntetése (1872) után az ún. grancicsárföldeket (a határőr katonák birtokait) délmagyarországi parasztok vásárolták fel igen olcsón, az otthoni árak alig egytizedéért. Az így betelepülő földművesek száma a múlt század végétől igen gyorsan növekedett a vidéken: 1910-re kerekén 106 000-re gyarapodott. (Ugyanekkor a Monarchia idején Horvátországban számos – kb. 5–6000 – magyar katona teljesített szolgálatot. A népszámláláskor őket is a horvátországi magyarok közé sorolták. Később természetesen ezek is elhagyták Horvátországot.) „Az 1900-as népszámláláskor 11 300-an voltak Horvátországban, akik magyarországi születésűek voltak – nagy részük 1870–90 között telepedett le négy fő területen: Szerém megye keleti (ma Vajdasághoz tartozó) részén és Vukovár környékén főként bácskaiak; Verőce magyében Eszék környékén és a Dráva mentén elsősorban somogyiak és baranyaiak; Pozsega megyében a nyugati (daruvári,

²³Sebők László: A horvátországi magyarok a statisztika tükrében = Regio, 1992/3. sz. 122–123. l.

pakráci, novszkai) járásokban; Belovár megyében a középső és keleti részen dél-dunántúliak és vasiak.”²⁴

Az 1931. évi népszámlálás adatait csak bánságokra összegezve tették közzé, így a történeti-földrajzi egységekre nehezen alkalmazhatók. Az adatokat községsorosan soha nem hozták nyilvánosságra, azonban magyar demográfusoknak sikerült megszerezniük a vajdasági, a drávaszögi és a muravidéki települések adatait. A helyzetet bonyolította, hogy 1929-ben Jugoszlávia bánságokká való átszervezésekor Horvátország területét megcsonkították. A Szerémség nagy részét a Duna-Bánsághoz csatolták, a megmaradt rész pedig a Száva-Bánság nevet kapta. (A második világháború után a Szerémséget a Vajdasághoz csatolták, ugyanakkor Horvátország megkapta a Drávaszöveget, vagyis Baranyát.)

Kocsis Károly 66 040 főre becsülte az 1931. évi népszámlálás idején a Horvátországban élő magyarok számát. Ebből 15 717-en a Drávaszögben laktak,²⁵ vagyis 50 040 magyar szórványban élt valahol Horvátország belső vidékein. Legnagyobb közösségeik is általában egy-két száz fősek voltak – vagy jóval kisebbek –, így a beolvadásuk az 1930-as évek végére felgyorsult, még az olyan nagyobb településeken is mint Belovár, Daruvár vagy Pakrac. A hajdani magyar adriai kikötőben, Fiumében is – ahol egyébként 1910-ben 6882 magyar élt – számuk a második világháború küszöbére egy-két ezerre csökkent.

Középkori eredetű magyar falvakat csak a Szerémségben és Szlavóniában találunk, az utóbbiban a Dráva, a Duna és a Valkó folyók közötti lápok vadakban gazdag ősi vidékén őrződött meg a magyarság Eszéktől Vukovárig. „Az ősmocsár védett is, el is takart. Utaktól távol, a nehezen megközelíthető és más vidékektől elszigetelődött környezetben a középkorban a víztől körülölelt dombokon, kiemelkedéseken kialakult falvak szigetszerű rezervátumként éltek a szinte változatlanul továbbadott hagyományos életmódot a XX. század 20-as éveieig ápolva a közös tradíciókat, a közös szokásokat, közös életformát és a velük járó gondolkodásmódot, életszemléletet, hitvilágot, népművészetet, szokásrendszert, erkölcsi normákat, értékrendszert stb. Hogy nem tűnt el nyomtalanul a mocsárvilágba ágyazott és többször áttelepített négy falu, Kórógy, Szentlászló, Haraszi, Rétfalu hajdan való lakossága, azt csak szívósságuknak, talpraesettségüknek, alkalmazkodóképességüknek, emberségüknek köszönheték, s annak, hogy sohasem tettek különbséget ember és ember között. A szomszédos horvát, szerb falvak lakóival jó viszonyban éltek, sőt testvérbarátságot is kötöttek házak házakkal, nagycsaládok nagycsaládokkal, még a II. világháború embert próbáló idején sem gyöngült köztük a barátság.”²⁶

²⁴U. o. 122. l.

²⁵Kocsis Károly-Kocsisné Hódosi Eszter: Magyarok a határainkon túl a Kárpát-medencében. Bp. 1991. Tankönyvkiadó 66. l.

²⁶Penavin Olga: Mesék nyomában. = Üzenet, 1990/7–9. sz. 571. l.

Kórógy, Haraszti, Szentlászló magyarjai reformátusok, istentiszteleteik magyar nyelven folytak, egyházi iskoláikat az 1930-as évek elejéig tudták működtetni. A többi evidéki magyar katolikus, csupán Tard és Rétfalu volt még református.

A Szerémségben már az 1930-as évek végére alaposan megfogyatkoztak a magyarok. A jelképes nevű Maradékon kívül már csak néhány községben éltek. Számos településen már csak a falu neve jelzi a magyar alapítók vagy lakosok nyomát: Aljmas – Almás, Erdut – Erdőd, Erdevik – Erdővég, Dalj – Dálya, Opatovac – Apáti, Čakovci – Csák, Ilok – Újlak, Vladislavci – Lacháza, Hrtkovci – Herkóca, Voganj – Vogány stb.

A Muravidék

A Jugoszláviához csatolt magyar területek legnyugatibb tája a Muravidék, régebbi nevén Muramellék, szlovénül Prekmurje. A régi magyar szóhasználatban a Tótföld, vagy Tótság volt elterjedt a vidék megnevezésére, újabban Vend-vidéknek is hívják. Az itt élő magyarságra az újabb néprajzi irodalom a Lendva-vidéki magyarok elnevezést használja. Az imént említett „Prekmurje szó a legönkényesebb kitalálás, sohasem használták sem a földrajzban, sem a történelemben, nem fordul elő egyetlen okmányban sem. A Muramellék területén lakó vendek (szlovének) sem ismerték a békeidőben. Ez a kifejezés *a szlovén irodalom műszava és politikai célzattal teremtették meg*. Az igaz, hogy ennek a területnek egy részét, de csakis egy részét, valaha 'Tótságnak' nevezték, de ez a szó nem jelentett egyebet, mint azt, hogy ezen a területen *szlávok* laktak, amit nem is tagadott soha senki. A 'tót' szónak ugyanis régebben *tágabb jelentése* volt, egyformán illet a horvát, orosz szerb nemzetiségre és általában a szlávokra... A vend vidéket a szlovén területektől 45 km hosszúságban a Mura folyó választja el... Ez a nagysebességű, bővizű folyó, az áradásos területekkel együtt *hatalmas falként választja el egymástól a vend és szlovén területeket*. A folyó két partján lévő szlovén és vend községek lakosai az impériumváltozásig *nem is ismerték egymást*. Egymással nem közlekedtek és kereskedelmet sem űztek. *A Murán inneni gazdának nem volt földje a Murán túl fekvő községben és fordítva...* A Radkersburgtól Muraszerdahelyig terjedő hosszú határszakaszon a Murán át *egyetlen híd sem vezetett*, sőt utat, vagy gyalogutat sem találhattunk a térképen. Ezt a vidéket tehát a murántúli szlovén területekkel forgalmi vagy közlekedési lehetőség sem kötötte össze, hiszen ez észak felé a Rába völgyének irányába, másrészt nyugat felé Radkersburg irányába alakult ki.”²⁷ Az impériumváltozáskor a Muravidék népe Jugoszláviával csak erőszakos módon juthatott gazdasági kapcsolatba, az évszázadok alatt kialakult természetes életrendet parancsszóval kellett megváltoztatni.

A trianoni békeszerződés a történeti Magyarország Vas, illetve Zala vármegyéinek délnyugati részét, Szentgotthárd környékét kivéve az egész Vend-vidéket Jugoszláviának juttatta. A táj déli természetes központja Alsólendva, a körülötte fekvő magyar

²⁷A visszatért Délvidék i. m. 485., 487. l.

falvak egy része a Hetésnek nevezett néprajzi csoporthoz kapcsolódik, melynek nagyobb része a délszláv államhoz került, s csak négy-öt települése maradt Magyarországon. (A Hetés eredetileg hét községet jelentett, ez a szám a későbbiekben 20–25 falura növekedett.) A békeszerződés a Muravidék területéből összesen 950 négyzetkilométer területet csatolt Jugoszláviához Vas vármegye szentgotthárdi és muraszombati járásából, valamint Zala vármegye alsólendvai járásának egy töredékéből. Az 1910. évi népszámlálás szerint a Muravidéken 90 359 személy lakott, 23,1%-uk, vagyis 20 889 fő volt magyar. Az itt élő lakosság túlnyomó része szlovén (vend) nemzetiségű volt. A muraszombati járás 4 településén a magyarok aránya 25,1–47,5%, az alsólendvai járás két falujában 22,1–25,6% között mozgott. A települések három kivételével apró – 300–700 lakosú – falvak. A legnépesebb a vidék egyik központjának számító Muraszombat volt, ahol 2748-an éltek, s a lakosság 47,5%-a volt magyar. A másik kettő Belatinc és Lendvarózsavölgy 1487, illetve 1069 lakossal; ezekben a magyarok aránya egynegyed, illetve egyötöd volt.

A muraszombati járás öt községében és a szentgotthárdi járás három falvában a magyarok aránya 68,7 és 100% között ingadozott, azonban valamennyi apró település volt, 103–496 lakossal. Az egyetlen színmagyar falu Cserefa volt. A legnépesebb és egyben többségében magyarlakta, húsz községből álló településcsoport Alsólendva körül található, de négy kivételével ezeknek lakossága sem haladja meg az ezer-ezer főt. A magyarok aránya itt mindenütt 71% feletti, zömében 90% felett; négy község színmagyar. A legjelentősebb magyarlakta település Alsólendva, 2729 lakosának 87%-a volt magyar, ezenkívül négy falunak – Bántornya, Kebeleszentmárton, Lendvahosszúfalu, Lendvavásárhely (Dobronak) volt 1109–1495 közötti főt számláló lakosa.

Összefoglalva: 1910-ben a Muraközben és a Muravidéken összesen 28 595 magyart tartottak nyilván. Az egyes községekben abszolút többségben az egész e vidéki magyarságnak 57,9%-a élt. A muramelléki (muravidéki) magyar települési tér zömét az alsólendvai járás 20 községe alkotja, amelyhez északra a trianoni határ mellett fekvő muraszombati járás községei csatlakoznak.²⁸

Már említettük, hogy 1910-ben a Muravidéken 20 889 magyart számláltak össze. Más adatok szerint 14 200-at. „A szlovén források pedig 14 637-ről tudnak azzal a megjegyzéssel, hogy ezek az adatok azért kifogásolhatók, mivel az első világháború előtti népszámlálások az anyanyelvi megoszlást vették figyelembe, s nem a nemzetiségi kategóriát, illetve mindkettőt... fenntartással kell kezelnünk a két világháború közötti időszak immár 'jugoszláv' eredményeit. Az 1931-es népszámlálás adatai szerint vidékiünkön 7407 magyar, 8469 szlovén és 2641 más nemzetiségű polgárt számláltak. Főleg ez utóbbiak száma meglepő, amelyből arra lehet következtetni, hogy a magukat egyik jugoszláv nemzetiségnek vallók széles táborában nem egy magyar is meghúzódik.”²⁹

²⁸A magyarság települései... i. m. 34–36. l.

²⁹Bence Lajos: A muravidéki magyarság helyzete a demográfiai adatok tükrében = Naptár, 1992. (A szlovéniai magyarok évkönyve) Lendva, 1991. 113–114. l. A Szlovéniai Magyar Írócsoport kiad.

Kocsis Károly forrásai szerint 1910-ben 20 737 magyar lakott a Muravidéken (az ott élő lakosság 23%-át alkotva), 1921-ben 14 065 (arányuk 17,7% volt), ugyanakkor 424 magyar (1,4%) Szlovénia más, nem muravidéki tájain lakott.³⁰ Metka Fujs úgy tudja, hogy „...A hivatalos jugoszláv statisztika szerint 1921-ben a Muravidéken 74 432 szlovén és 14 413 magyar nemzetiségű polgár élt. A lendvai járásban 26 038 szlovén és 11 338 magyar nemzetiségű, a muraszombati járásban pedig 48 393 szlovén és 3055 magyar.”³¹

Az 1931-es népszámlálás adatai megint eltérőek az egyes forrásokban, Kocsis 15 050 muravidéki magyarról tud – ez Bence adatainak több mint kétszerese.

A terület Magyarországhoz való visszacsatolásakor, 1941-ben lebonyolított népszámlálás már 16 510 magyart írt össze a Muravidéken, akik az összlakosság 20,1%-át alkották.³²

Az adatok ellentmondásosak, de a magyarság számának jelentős csökkenése a két világháború közötti Muravidéken teljesen nyilvánvaló. Ez több okra vezethető vissza. Az egyik az, hogy a vidéken élt magyar értelmiségi vezetők, a járási hivatalnokok, orvosok, ügyvédek, tanítók a jugoszláv megszállás kezdetén elhagyták a vidéket, a másik az, hogy a magyarok egy része délszlávnak vallotta magát az 1921. évi népszámláláskor. Jellemző példának tekinthetjük Muraszombatot, ahol 1910-ben 1335-en vallották magukat magyarnak, 1921-ben már csak 441-en, s közben a népesség száma nem változott. A magyarok fogyatkozásának okai között ott szerepel az is, hogy a Muravidéken a közvetlenül a határ mentén fekvő, csaknem harminc, zömében magyarlakta településre a földreform révén szlovén telepeseket költöztettek, így lazítva fel – elsősorban Alsólendva vidékén – a magyar etnikumot. Jelentős számbeli veszteséget okozott a magyarságnak a második kivándorlási hullám is az 1920-as évektől kezdődően (az első a századfordulón volt). Az Amerikai Egyesült Államokba, Kanadába és Dél-Amerikába kivándoroltak száma több százra teendő, s közülük csak kevesen tértek haza szülőföldjükre.

³⁰Kocsis Károly-Kocsisné Hodosi Eszter i. m. u. o.

³¹Metka Fujs: A határmenti kolonizáció a lendvai járásban a két háború között. = Naptár, 1991. (A szlovéniai magyarok évkönyve) Murska Sobota, 1990. 155. l.

³²Kocsis Károly-Kocsisné Hodosi Eszter i. m. u. o.